

IZAZOV SOLIDARNOSTI I MOGUĆNOSTI VJERSKOG ODGOJA SREDNJOŠKOLACA U REPUBLICI HRVATSKOJ PRED FENOMENOM MIGRACIJSKE KRIZE U EUROPSKOJ UNIJI

Mihael Prović

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet
mihael.provic@gmail.com

UDK: 26-752:373.5-051] 331.556
17.026.2:331.556(4-6EU)
<https://doi.org/10.34075/cs.55.3.10>
Pregledni znanstveni rad
Rad zaprimljen 6/2020.

Sažetak

Autor u radu istražuje utjecaj katoličkog odgoja prema Kurikulumu nastavnog predmeta katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj na promicanje solidarnosti pred fenomenom migracijske krize u Europskoj uniji. Vrijednosti katoličkog odgoja, prema Kurikulumu, uspoređuju se s vrijednostima Europske unije i njezinih temeljnih dokumenata, poput Ugovora o Europskoj uniji, kako bi se došlo do sagledavanja i racionalizacije izazova suživota domaćeg stanovništva i migranata. Metodom komparacije proučavat će se vrijednosti Katoličke Crkve koje se pronalaze u predmetu katolički vjeronauk za srednje škole, a proizlaze iz Svetog pisma i tradicije Crkve, tj. katoličkoga vjerskog odgoja, te vrijednosti Europske unije, koje proizlaze iz njezinih temeljnih dokumenata. Proučavajući problematiku i izazove multinacionalnoga i plurikulturalnoga društva, u kojem se još uvijek traže rješenja i mogućnosti međuljudskih odnosa, autor želi ponuditi neke ideje, kao moguća rješenja migracijske krize unutar Europske unije, kako bi se preko katoličkog odgoja i obrazovanja, tj. preko „načela solidarnosti” prihvatio i ostvario suživot u različitosti, toleranciji i miru, gdje bi svatko imao pravo slobodno živjeti svoj sujetonazor te nacionalni i vjerski identitet.

Ključne riječi: migranti, migracijska kriza, vjerski odgoj, solidarnost, suživot u različitosti, toleranciji i miru

UVOD

Katolička Crkva, izvršavajući svoje poslanje, tj. zapovijed Isusa Krista izrečenu učenicima nakon uskrsnuća: „Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeci ih čuvati sve što sam vam zapovjedio” (Mt 28, 19-20) te „Pođite po svem svijetu i propovijedajte evanđelje svemu stvorenju!” (Mk 16, 15), rasprostire se po cijelom svijetu, te je od vremena prve crkvene zajednice pa do naših dana trajno u dodiru s migracijskim temama i migracijskim krizama, tražeći mogućnosti suživota u susretu s različitim civilizacijama te njihovim kulturama, vjeroispovijestima i svjetonazorima. Danas se Katolička Crkva susreće s novom migracijskom krizom, koja je obuhvatila stanovništvo svih kontinenata pa je možemo gledati kao globalni problem, u kojem se susreću nove generacije narodâ, sa svojim kulturama, vjeroispovijestima i svjetonazorima.

Proučavajući statističke podatke *Eurostata* o kretanju stanovništva na globalnoj razini, možemo primijetiti dvije migracijske linije. Prvu možemo nazvati *američkom migracijskom linijom*, a drugu *europskom migracijskom linijom*. Američka migracijska linija kreće se iz zemalja Južne Amerike u Sjevernu Ameriku (Sjedinjene Američke Države i Kanadu), a europska migracijska linija kreće se iz zemalja Afrike i Azije te ide prema Europi, tj. zemljama Europske unije.¹ Objekt istraživanja ovog rada bit će europska migracijska linija.

Briga za osobni život, obitelj i poslovnu karijeru redovito su razlozi zbog kojih se pojedinac, obitelj, skupina ili zajednica odlučuju na proces iseljavanja iz trenutnih životnih situacija i obiteljskog doma te useljavanja u druga mjesta i zajednice, s boljim uvjetima za život i rad. Proučavajući trenutnu migracijsku krizu na globalnoj razini, možemo reći kako u obje migracijske linije (američkoj i europskoj) postoje barem tri skupine migranata s obzirom na njihov identitet/svjetonazor, tj. s obzirom na nacionalnu i vjersku pripadnost, te ih možemo podijeliti na: 1. *kršćansku migracijsku liniju*, 2. *muslimansku migracijsku liniju* te 3. *liniju svih ostalih*.

U ovom radu istraživat ćemo kršćansku migracijsku liniju, čiji uzrok možemo promatrati u tekstovima u Matejevu i Markovu evanđelju (Mt 28, 19.-20; Mk 16, 15.), kada uskrsli Krist šalje jedanaestoricu apostola propovijedati evanđelje po svem svijetu kako bi svaki čovjek upoznao poruku spasenja. U ovoj zapovijedi i posla-

¹ Usp. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Main_Page (pristupljeno 6. prosinca 2019.).

nju pronalazimo motivaciju za kršćansku migracijsku liniju koja ima svoju vremensku i prostornu dimenziju. Vremenska dimenzija odnosi se na vrijeme od Kristova uskrsnuća i poslanja prvih učenika pa sve do našeg vremena. Prostorna dimenzija odnosi se na širenje kršćanstva od Jeruzalema do svakog čovjeka i svakog mjesta, tj. „po svem svijetu”.

U današnjem vremenu kršćanska migracijska linija vidljiva je na globalnoj razini, uključuje američku i europsku migracijsku liniju, a uzroke, uz one svetopisamske, možemo pronaći najviše u ratnim i ekonomskim uvjetima života.

1. KATOLIČKI STAV O FENOMENU MIGRACIJE

1.1. Migracijska kriza i pojašnjenje pojmova

Suvremeni čovjek sve se više suočava s trajnim promjenama u društvu. Te promjene ne odnose se samo na svjetonazorska, politička, ekonomska, tehnološka te druga razvojna pitanja koja vode zajednicu prema „naprednijem standardu života”, već obuhvaća promjene s obzirom na „migracije stanovništva” te se sve više i više pitamo koliko u kojem gradu ili državi ima domaćeg, a koliko doseljenog stanovništva, propitkujemo se o identitetu i mogućnostima suživota takvog stanovništva te jesu li „napredniji standard” i „migracije stanovništva” nešto što gradi ili razara našu zajednicu.

Sva ova pitanja o migracijama stanovništva utječu na naš identitet, a mogućnosti suživota stvaraju određenu napetost, krizu; bojimo se, s jedne strane *napustiti, izgubiti, promijeniti* svoje vrijednosti i identitet, a s druge se strane bojimo *prihvatiti* nešto „novo”, „druge” i za sada „nedovoljno poznato”, što nam kao „nepozvan gost” lagano ulazi u naše obitelji i društvo pa se u takvoj kriznoj situaciji, zbog „neugodnosti susreta”, ne znamo korektno ponašati.

Da bismo proučavali fenomen migracijske krize pred kojom se trenutno nalazi Europska unija, potrebno je proučiti termine te definirati i objasniti neke osnovne pojmove.

Prema Hrvatskoj enciklopediji riječ *kriza* dolazi od latinske riječi *crisis*, što u hrvatskom prijevodu znači *prosudba*; dolazi i od grčke riječi *κρίσις*, što u hrvatskom prijevodu znači *odlučka*. Stoga možemo zaključiti kako je kriza stanje koje nastaje zbog poremećaja u životu pojedinca ili funkcioniranju društva, razdoblje u kojem čovjek prosuđuje i donosi odluke. To je prolazno, nemirno i teško stanje koje uzroke pronalazi u društvenim, političkim i ekonomskim čimbeni-

cima te teži njihovu rješenju prosuđivanjem i donošenjem odluka kako bi se postiglo stanje mira.²

Drugi važan pojam je riječ *migracija*; dolazi od latinske riječi *migratio*,³ što u hrvatskom prijevodu znači *seoba*. Uz pojam *migracija* usko su povezani i pojmovi: *emigracija* i *imigracija*. Pojam *emigracija* dolazi od latinske riječi *emigratio*,⁴ što u hrvatskom prijevodu znači *iseljenje*,⁵ a odnosi se u demografiji na iseljavanje stanovništva iz države dotadašnjeg stalnoga boravka. Pojam *imigracija* dolazi od latinske riječi *imigratio*,⁶ što u hrvatskom prijevodu znači *useljenje*, a odnosi se u demografiji na useljenje stanovništva u neku drugu državu.

U širem smislu migracija se odnosi na prostornu pokretljivost stanovništva, a u užem smislu misli se na trajnu promjenu mjesta boravka pojedinca ili društvenih skupina. Migracija može biti stalna ili privremena. Stalna se odnosi na trajno preseljenje, a privremena na neke sezonske odlaske i povratke. Migracija može biti vanjska ili unutarnja, tj. izvan ili unutar zemlje u kojoj se živi. Migracija može biti organizirana ili stihijska, dobrovoljna ili prisilna. Migracija se tako odnosi na obitelj, pleme, narod ili društvenu skupinu i njihovo preseljenje zbog političke i gospodarske krize te različitih vrsta rasne, etničke i vjerske nesnošljivosti te drugih nesnošljivosti unutar države koja se napušta. Fenomen migracije možemo promatrati kao unutarnje i vanjske procese preseljavanja. Unutarnje migracije mogu biti četverostruke, a odnose se na preseljenje: 1. iz sela u grad, 2. iz grada u selo, 3. iz sela u selo, te 4. iz grada u grad. Najčešće su migracije iz sela u grad, zbog urbanizacije i industrijalizacije suvremenog društva. Vanjske migracije odnose se na procese preseljenja iz jedne zemlje, u kojoj pojedinac osjeća kriznu situaciju, u drugu zemlju, u kojoj vidi rješenje svoje krize. Uzroci migriranja stanovništva mogu biti demografski, ekonomski, politički i geografski. Danas sve više politički čimbenici postaju uzrok prisilnih migracija, koji se odnose na nacionalni, vjerski i rasni progon tzv. političke emigracije. U političke migracije spadaju i organizirane migracije tzv. kolo-

² Usp. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34066> (pristupljeno 6. prosinca 2019.).

³ Usp. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40619> (pristupljeno 6. prosinca 2019.).

⁴ Usp. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17824> (pristupljeno 6. prosinca 2019.).

⁵ Usp. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27891> (pristupljeno 6. prosinca 2019.).

⁶ Usp. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=40619> (pristupljeno 6. prosinca 2019.).

nizacija, radi mijenjanja sastava stanovništva nekog kraja ili radi suzbijanja depopulacije stanovništva.⁷

Uz pojam migracija usko je povezan i pojam „iseljениštvo”, a odnosi se na osobe koje napuštaju svoj dom i domovinu te nastavljaju živjeti u nekoj drugoj zemlji. Uzroci iseljavanja su dvostruki, a odnose ne na „potisne čimbenike” i „privlačne čimbenike”. Potisni čimbenici najčešće su teške gospodarske i političke (ne)prilike u zemlji iseljenja zbog kojih se donosi odluka o iseljenu, a privlačni čimbenici su bolji i viši životni i demokratski standardi u zemlji doseljenja. U novoj sredini iseljenici se suočavaju s procesima *adaptacije*, *integracije* i *asimilacije*. Brzina tih procesa ovisi o vezama s domovinom, svijesti o privremenom ili trajnom boravku te o politici zemlje domaćina prema useljenicima. Dok se u prošlosti najčešće primjenjivala politika *melting pota*, „lonca za topljenje”, radi zatiranja manjinskih skupina, danas se sve više primjenjuje politika *multikulturalizma*, prema kojoj službena politika zemalja useljenja tolerira i potiče različitosti. No unatoč promjeni politike asimilacija iseljenika s domaćim stanovništvom je neizbježna, osobito kad su u pitanju novi naraštaji koji su rođeni u iseljeništvu.⁸

1.2. Fenomen migracije u biblijsko-tradicijskom kontekstu Katoličke Crkve

Fenomen migracije prisutan je u biblijskim tekstovima Staroga zavjeta (židovski tekstovi) i Novoga zavjeta (kršćanski tekstovi). Ovi biblijski spisi nastajali su tijekom više od tisuću godina prije Krista (*Deborin hvalospjev*, Suci 5) pa do kraja I. st. (2 Pt), a sastoje se od različitih oblika poetskih, mudrosnih, zakonskih tekstova iz židovske i ranokršćanske književnosti o povijesti spasenja čovjeka. Za vjernike katolike, pravoslavce i protestante oni su istodobno ljudska i Božja riječ iz kojih zajednica razumijeva i formira svoj identitet, kulturu i svjetonazor.⁹ U biblijskim spisima možemo pronaći tekstove o migracijama pojedinaca ili cijelih skupina. Stoga ćemo u ovom radu izdvojiti samo neke najvažnije događaje i osobe povezane s fenomenom migracijske krize.

⁷ Usp. *Isto*.

⁸ Usp. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27891> (pristupljeno 6. prosinca 2019.).

⁹ Usp. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34066> (pristupljeno 6. prosinca 2019.).

1.2.1. Starozavjetni migracijski tekstovi

Prvi starozavjetni migracijski tekst pronalazimo na početku Knjige Postanka kad pisac opisuje *izgon Adama i Eve* istočno od edenskog vrta, da obrađuju zemlju, zbog neposluha Božjoj zapovijedi (usp. Post 3, 23-24) da ne jedu sa „stabla spoznaje dobra i zla” koje je niklo nasred vrta pokraj „stabla života” (usp. Post 2, 9). Uzrok ove migracijske krize je neposlušnost Božjoj zapovijedi, tj. nezadovoljstvo prvih ljudi sa životnom situacijom koju im Stvoritelj nudi u edenskom vrtu. Zbog njihove nezahvalnosti, nezadovoljstva i želje za postizanjem naprednijeg standarda života prvi ljudi doživljavaju težak obrat životne situacije i umjesto da postignu napredniji standard, neposluhom razaraju odnos sa Stvoriteljem i životni standard koji im je ponuđen u edenskom vrtu, te bivaju izbačeni u „novi svijet”, u kojem ih čeka „novi početak”, s lošijim standardom života.

Drugi migracijski tekst govori nam o Noi, kojemu se Bog obraća savjetom da sagradi korablju, veliki brod, kako bi svoju obitelj i životinjski svijet spasio od poplave koja će uskoro zadesiti ljudski rod zbog njegove grešnosti. Noa je poslušan Božjoj volji, gradi korablju, okuplja svoju obitelj i životinjski svijet te se svi zajedno spašavaju i uplovljavaju u „novi svijet”, „novi početak” (usp. Post 6-9).

Treći tekst o migracijskoj krizi pronalazimo u Knjizi Postanka kad je opisan pokušaj gradnje babilonskog tornja. Pisac na početku pripovijeda kako je sva zemlja imala jedan jezik i riječi iste. Ali kako su se ljudi selili s istoka, naiđu na jednu dolinu, Babel, u zemlji Šinear i ondje se nastane. Uzrok njihove migracijske krize koja će uslijediti pronalazi se u grijehu oholosti, jer su odlučili sebi podići grad i toranj s vrhom do neba, što se Bogu nije svidjelo. Stoga im on odluči pobrkati jezik. Kako se više nisu razumjeli, raselili su se po svojoj zemlji i nisu sazidali grada (usp. Post 11, 1-9). Jedinstvo ovog naroda na prvi pogled je za pohvalu, no dubljim promišljanjem teksta može se iščitati oholost i samodostatnost u kojoj se članovi zajednice žele izolirati od drugih naroda i sagraditi svoj grad bez Boga. Njihova samodostatnost i život bez Boga ima za posljedicu da se s vremenom razjedinjuju, da se više ne razumiju, zbog čega se raspada jedinstvo zajednice i izgradnja grada te se ljudi raseljavaju po svojoj zemlji.

Starozavjetni migracijski tekstovi svakako uključuju lik Abrahama (otac uzvišeni), tj. Abrahama (otac mnogih naroda, usp. Post, 17, 4-5), koji je sin Terahov i brat Nahorov i Haranov kojemu se rodio Lot. Nakon smrti Haranove, otac Terah s Abramom i Lotom započinje migraciju iz Ura Kaldejskoga prema zemlji Kanaan, ali se na

tom putu nastanio u Haranu (usp. Post 11, 27-25, 11). U Haranu otac Terah umire, a Bog poziva Abrama da napusti Haran, govoreći: „Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti pokazati” (Post 12, 1). Abram se, već kao starac, odazvao Božjem pozivu, te u 75. godini života, sa svojom ženom Sarajom, nećakom Lotom, svom imovinom, cijelim narodom, napušta Haran i odlazi u zemlju kanaansku, gdje se nastanio i gdje je Bogu sagradio žrtvenik. Ubrzo zatim, zbog gladi koja je zavladała onim krajem, morao se preseliti u Egipat (usp. Post 12, 4-10). U Egiptu se Abram obogatitio stokom, srebrom i zlatom, no zbog toga što je lagao faraonu da mu je Saraja sestra, a ne žena, morao je napustiti Egipat te se seli u Negeb, a potom u Betel, gdje se odijelio od Lota zbog svađe njihovih pastira. Lot je otišao na istok, u Jordansku dolinu, a Abram se nastanio u kanaanskoj zemlji, kod hrasta Mamre u Hebronu, gdje je Jahvi podignuo žrtvenik (usp. Post, 12, 10-13, 18). Nakon rata četvorice velikih kraljeva u kojem je i Lot zarobljen, kao i ostali stanovnici Sodome, Abram odlazi u rat protiv osvajača i oslobađa Lota, njegove žene i cijeli narod (usp. Post 14). Nakon ovih događaja Jahve sklapa savez sa Abramom te ispunjava svoje obećanje o životu u zemlji kanaanskoj i obećanje o njegovu potomstvu (usp. Post, 15). Uskoro Sarajina sluškinja Hagara rodi Abramom Jišmaela (usp. Post, 16), a ona, nakon što ju je Bog prozvao Sarom (usp. Post, 17,15) Abrahamu rađa sina Izaka (usp. Post, 21, 1-5). Bog s Abramom sklapa savez, naziva ga Abrahamom, jer će biti otac mnogim narodima (usp. Post 17, 2-8). Nakon Izakova rođenja sluškinja Hagara i Jišmael otjerani su zbog Sarine ljubomore (usp. Post 21, 6-21). Abraham se još naziva i Božjim ljubimcem (usp. Iz 41, 8), s kojim je sklopljen savez kao temelj povijesti spasenja za njegove potomke. Prema Novom zavjetu Abrahamov potomak je Isus, o čemu svjedoči evanđelist Matej: „Rodoslovlje Isusa Krista, sina Davidova, sina Abrahamova” (Mt 1,1), u kojem stoji zapisano: „Abrahamu se rodi Izak. Izaku se rodi Jakov. Jakovu se rodi Juda i njegova braća. (...) Jakovu se rodi Josip, muž Marije, od koje se rodio Isus koji se zove Krist” (Mt 1,2, 1,16). Abrahamov život, a i život njegovih potomaka bio je prožet migracijskim krizama. On sam je bio gostoljubiv prema svojim „tajanstvenim posjetiteljima” koje je nahranio kruhovima, maslom, mlijekom i zgotovljenom teletinom (usp. Post. 18, 1-9). Abraham je vjerovao da će i njegovi potomci (pre)živjeti migracijske krize jer mu je sam Bog rekao: „Dobro znaj da će ti potomci biti stranci u tuđoj zemlji; robovat će i biti tlačeni četiri stotine godina, ali narodu kojem budu služili ja ću suditi i konačno će izići s velikim blagom” (Post 15, 13-15).

U Knjizi Postanka opisan je život Izakova sina Jakova i njegova sina Josipa (usp. Post 25, 19-30, 22-24) kojeg su braća zbog ljubomore prodala u roblje te je on migracijom dospio do Egipta (usp. Post 37), gdje je, zahvaljujući svojim sposobnostima tumačenja snova i mudrog savjetovanja, postao službenik na faraonovu dvoru (usp. Post 40-41). Na kraju, Josip se pomirio s braćom kad su mu se braća i otac Jakov doselili u Egipat, gdje su se nastanili i živjeli u miru sve do Jakovljeve i Josipove smrti (usp. Post 42-50). Nakon toga počeli su imati problema s faraonom, jer su bili brojniji od Egipćana te ih je on zbog straha od njihove brojnosti učinio robovima (usp. Izl 1). To je bio uzrok njihove emigracije, tzv. izlaska iz Egipta pod vodstvom Mojsija (usp. Izl 2-14). Narod predvođen Mojsijem odlučio se uz Božju pomoć napustiti svoje robovanje i poći u „obećanu zemlju”, gdje će živjeti u savezu s Bogom u miru i blagostanju. Izlazak je trajao 40 godina, a za to je vrijeme izabrani narod pretrpio mnoge muke prelazeći preko Crvenog mora (usp. Izl 14-15), prolazeći pustinjom gdje je Mojsije doživio Savez na Sinaju preko deset zapovijedi, obećavajući prihvaćanje Saveza i život u svetosti po zapovijedima (usp. Izl 19-24).

1.2.2. Novozavjetni migracijski tekstovi

Prvi novozavjetni migracijski tekst govori o Isusovu rođenju u Betlehemu i bijegu Josipa, Marije i Isusa u Egipat. Iako su Marija i Josip živjeli u Nazaretu, kada se navršilo vrijeme za porod, oni su se zatekli u Betlehemu, gdje je Isus rođen (usp. Mt 2,1, Lk 2,1-7). Budući da je Herod saznao da se u Betlehemu rodio „novorođeni kralj Izraelski”, naredio je da se pogubi sva novorođenčad, zbog čega su Marija i Josip s Isusom pobjegli u Egipat, gdje su ostali sve dok se nije smirila politička situacija (usp. Mt 2, 13-23).

U novozavjetnim tekstovima nalazimo na više mjesta kako Isus šalje svoje učenike naviještati evanđelje: „Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio” (Mt 28, 19-20); „Pođite po svem svijetu i propovijedajte evanđelje svemu stvorenju!” (Mk 16, 15). Savjetuje ih kako će se ponašati ako budu progonjeni zbog navještaja, tj. propovijedanja evanđelja: „Kad vas stanu progoniti u jednom gradu, bježite u drugi” (Mt 10, 23). Stoga djelovanje prvih učenika možemo nazvati migracijskim, tj. „misionarskim djelovanjem”, kako bi zajednicu i evanđeosku poruku proširili po svem svijetu i donijeli je svakom stvorenju. Mnogovrsni novozavjetni tekstovi o tom svjedoče kada opisuju Pavlova misijska putovanja

(usp. Dj 13-28), poslanje Tita u Dalmaciju (usp. 2 Tim 4, 10) i Petrova putovanja (usp. 1 Pt 5, 13; usp. Dj 12, 17) te kada opisuju širenje kršćanstva u prvim crkvenim zajednicama.

Misionarsko djelovanje, odnosno migracijska putovanja još su se više razvili nakon što je Crkva dobila slobodu godine 313. Taj kontinuitet vremenskog (od prve Crkve do danas) i prostornog (po svem svijetu) širenja radosne vijesti dopire do našega vremena, koje je na poseban način obilježeno tumačenjima evanđeoske poruke u dokumentima Drugoga Vatikanskoga sabora i crkvenog učiteljstva.

1.2.3. Fenomen migracije u suvremenom crkvenom učiteljstvu

Katolička Crkva u cijeloj se svojoj povijesti brinula o različitim skupinama selilaca i izbjeglica kroz različita pastoralna i katehetska djelovanja. Po svojoj misionarskoj naravi ona je „hodočasnica na zemlji”, jer je neprestano u susretu s različitim kulturama i svjetonazorima. Osobito snažan zamah misionarskog djelovanja Crkva doživljava u XVI. stoljeću, na počecima novoga doba, kada dolazi do otkrića novih kontinenata. Sve do danas misionarsko pastoralno djelovanje Crkve temeljilo se na modelu *transplatio ecclesiarum*, prema kojem se na novim područjima stvaraju vjerske zajednice poput onih u matičnoj zemlji, koje su vezane uz materinji jezik i tradiciju dotičnog naroda. Matični kler prati svoje vjernike te se posebno njeguje nacionalno-jezično jedinstvo, koje je ponajviše vidljivo u liturgijsko-pastoralnom djelovanju zajednice. Stoga se nove pastoralne i katehetske djelatnosti Crkve trebaju temeljiti na dva čimbenika: 1. Ponovno uspostavljanje misionarske dimenzije prvobitne Crkve u kojoj je razvijena svijest o susretu različitih kultura sa „zajedničkim sinovstvom” pred jednim Bogom, kako bismo na našem putu vjere postigli suživot u pravednosti i miru utemeljen na žrtvi križa, tj. Bibliji i Objavi; te 2. Briga o ljudskim pravima selilaca i izbjeglica, kako bi se uklonile nepravde i nejednakosti te, gdje je to potrebno, stvaranje nove „multietničke” i „multikulturne” (župne) zajednice kako bi se ostvarila integracija doseljenika iz različitih zemalja u novu pluralističku zajednicu. Ovu globalizaciju potrebno je graditi na međunacionalnoj i međureligijskoj razini kako bi se postiglo zajedničko djelovanje i suživot u ozračju dijaloga.¹⁰

Drugi Vatikanski koncil u svojim je dokumentima pokazao nove smjernice pastoralnoga i katehetskog djelovanja Katoličke Crkve. U

¹⁰ Usp. Gianfausto Rosoli, Razvoj pastoralna migracija i njegove perspektive u budućnosti, u: *Selilaštvo na pragu trećega tisućljeća. IV. Svjetski kongres o pastoralnoj skrbi selilaca i izbjeglica*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., str. 247-249.

Dekretu o misijskom djelovanju Crkve *Ad gentes* govori se o novonastalim promjenama u društvu koje utječu na crkveno poslanje i pastoralno-katehetsko djelovanje „urbanizacije, migracija i religijske ravnodušnosti”.¹¹ Na poseban način tema selilaštva obrađuje se u Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, gdje se govori o današnjim uzrocima seljenja, o pravima na seljenje zbog gospodarskih i društvenih prilika te o brizi za iseljene radnike koje se ne smije diskriminirati ili zanemariti.¹² U Dekretu o pastoralnoj službi biskupa u Crkvi *Christus Dominus* govori se o zadaći biskupa da vode brigu o seliocima, prognanicima i izbjeglicama, koji „zbog životnih okolnosti nisu u mogućnosti da se dostatno koriste redovitom i općom pastoralnom skrbi župnika”.¹³ U Dekretu o apostolatu laika *Apostolicam actuositatem* Koncil potiče sve vjernike da se „nauče pomagati u svakom apostolskom i misionarskom pothvatu svoje crkvene obitelji”.¹⁴ U istom dekretu naglašava se kako ženidbeni drugovi, kao laici i članovi zajednice, trebaju brinuti kako bi građansko zakonodavstvo zajamčilo prava obitelji na „stan, odgoj djece, uvjete rada, socijalnu sigurnost i porez te da se pri sređivanju migracija potpuno osigura zajednički obiteljski život”.¹⁵

Od vremena Koncila pa do naših dana crkveno učiteljstvo u raznim se dokumentima nastavlja brinuti o Katoličkoj Crkvi u suvremenom svijetu, iznoseći svoje stavove o urbanizaciji, industrijalizaciji, nemirima u svijetu koji su protkani ratovima i raznim drugim sukobima, kako bi se u svjetlu evanđelja rješavala suvremena migracijska kriza.

Već s apostolskom konstitucijom pape Pija XII. *Exsul familia* (1. kolovoza 1952.) ozbiljnije se pristupa rješavanju migrantskih pitanja, koja se najprije odnose na pastoral talijanskih migranata, koji su se nakon Drugoga svjetskog rata iseljavali iz Italije tražeći bolje uvjete za život, a zatim i na pastoral svih ostalih migranata, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost. Ova konstitucija postaje *magna charta* koja potvrđuje važnost postojanja Svjetskog dana

¹¹ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Ad gentes* - Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve (7. prosinca 1965.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 20.

¹² Usp. Drugi vatikanski koncil, *Gaudium et spes* - Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. prosinca 1965.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 6.

¹³ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Christus Dominus* - Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi (28. listopada 1965.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 18.

¹⁴ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Apostolicam actuositatem* - Dekret o apostolatu laika (18. studenoga 1965.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 10.

¹⁵ Usp. *Isto*, br. 11.

migranata, imenovanja delegata za misijsko djelovanje te osnivanja Instituta za misije (EF 15).¹⁶ Posebna brigada o talijanskim i svjetskim migrantima povjerena je svim biskupima, kako bi u svojim biskupijama prvu adventsku nedjelju¹⁷ posvetili molitvi i brizi za migrante slaveći Svjetski dan migranata (EF 48-49).

Nekoliko desetljeća poslije Opća skupština Ujedinjenih naroda donosi *Konvenciju* o zaštiti prava migrantskih radnika i njihovih obitelji (18. prosinca 1990.),¹⁸ a tek 2000. godine odlučeno je kako se svake godine 18. prosinca treba slaviti Svjetski dan migranata.¹⁹

Papa Ivan XXIII. još je za trajanja Koncila 1963. godine objavio socijalnu encikliku *Pacem in terris, O miru svih naroda što ga je utemeljiti na istini, pravednosti, ljubavi i slobodi* (11. travnja 1963.), kojom se obratio „svim ljudima dobre volje“, uključujući vjernike i nevjernike, u izgradnji zajedničkog dijaloga i mira u svijetu koji je razoren podjelama na Istok i Zapad, na kapitalizam i socijalizam. Ovom enciklikom Papa govori o važnosti mira kao vrijednosti koja se ne može nikome nametnuti, već je treba slobodno prepoznati i odabrati kao temelj za gradnju novoga modernog društva.²⁰ Papa

¹⁶ Usp. PAPA PIO XII. *Exsul familia* - Constitutio apostolica de spirituali emigrantium cura (1. kolovoza 1952.), u: AAS (1952.), str. 601-704.

¹⁷ Papa Pio X. godine 1914., potresen velikim migracijama talijanskog stanovništva, koje se najviše selilo u Sjedinjene Američke Države te se u razdoblju od 1876. do 1976. godine iz Italije iselilo oko 27 milijuna ljudi, utemeljio je Dan migracija. Papa Benedikt XV. pismom *Bol i zabrinutost* poziva talijanske biskupe da se prikuplja novac za pastoralni rad s talijanskim migrantima i za koledž koji je utemeljen u Rimu za odgoj i obrazovanje misionara. Prvi Dan migranata obilježen je prve korizmene nedjelje 21. veljače 1915. godine. Papa Pio XII. apostolskom konstitucijom *Exsul familia* 1952. godine preporučuje da se godišnji dan *Pro emigranti* proširi i na emigrante iz drugih naroda i da se obilježava u cijelom svijetu prve nedjelje došašća. Papa Pavao VI. 1969. g. potvrđuje važnost da se Dan migranata obilježava na svjetskoj razini za sve migrante. Prema uputi *Erga migrantes caritas Christi* iz 2004. godine taj se dan treba proširiti i na izbjeglice. Biskupske konferencije i Istočne katoličke Crkve utemeljile su datum za Dan (tjedan) migranata i izbjeglica prilagođavajući se lokalnim uvjetima pastoralnog rada. Od 2005. godine za Crkvu u cijelom svijetu Svjetski dan izbjeglica i migranata slavi se druge nedjelje nakon Bogojavljenja. Prema zahtjevima mnogih biskupskih konferencija papa Franjo je promijenio datum te odlučio da će se ubuduće Svjetski dan izbjeglica i migranata obilježavati druge nedjelje u rujnu. Usp. <https://ika.hkm.hr/novosti/suvremene-migracije/> (pristupljeno 2. veljače 2020.).

¹⁸ Usp. <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/Convention%20migrant%20workers%20bos.pdf> (pristupljeno 2. veljače 2020.).

¹⁹ Usp. <http://www2.hck.hr/hr/stranica/medunarodni-dan-migranata-18.-prosinca-355> (pristupljeno 2. veljače 2020.).

²⁰ Usp. http://www.vatican.va/content/paul-vi/it/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_26031967_populorum.html (pristupio 2. veljače 2020.).

Ivan XXIII. utječe na papu Pavla VI. i njegova promišljanja o socijalnom djelovanju Crkve.

Papa Pavao VI. u enciklici *Populorum progressio* (26. ožujka 1967.) govori o razvoju nacija i naroda te brine o onima koji žele pobjeći od gladi, siromaštva, bolesti i neznanja u zajednice i nacije blagoslovljene obiljem. Papa govori o industrijalizaciji, pravu na vlasništvo te o materijalizmu, posebno naglašavajući prava radnika na pravednu plaću, sigurnost posla u dobrim uvjetima za rad. Papa potiče obrazovanje kojemu je cilj opismenjavanje novih naraštaja kako bi se ostvarilo blagostanje i mir preko ekonomskog i društvenog razvoja.²¹

Papa Pavao VI. objavio je nekoliko različitih dokumenata posvećenih brizi o migrantima, poput apostolskog pisma u obliku motu proprio *Pastoralis migratorum cura* (15. kolovoza 1969.)²² i Upute Kongregacije za biskupe *De pastoralis migratorum cura - Nemo est* (22. kolovoza 1969.)²³ gdje se govori o važnosti pastoralne skrbi migranata u svjetlu ekleziologije Drugoga vatikanskog koncila. U ovom dokumentu podcrtava se važnost slavljenja Svjetskog dana migranata uz određene zadaće koje Crkva preko biskupa treba živjeti, te organizirati pastoralnu, duhovnu, psihološku, financijsku i pravnu pomoći migrantima i razvijati osjećajnost i odgovornost vjernika prema njima (NE 24).

Papinsko vijeće za pastoral selilaca i putnika objavilo je uputu *Erga migrantes caritas Christi* (2. svibnja 2004.), u kojoj potiče daljnji pastoralni rad s migrantima, osvrćući se na trenutne migracijske probleme. Dokument nastavlja o pastoralnoj skrbi za migrante prema već zadanim ciljevima rada u uputi *Nemo est*, no na poseban način govori o fenomenu selilaštva danas (EM 1-11), o fenomenu migracije kao znaku vremena i brizi Crkve (EM 12-33), o seliocima i pastoralnom prihvaćanju, inkulturaciji, solidarnosti, vjerskom životu katolika istočnoga i zapadnog obreda te o odnosu prema drugim crkvama, zajednicama i religijama, ističući važnost međureligijskog dijaloga (EM 34-69); o djelatnicima u pastoralu zajedništva (EM 70-88), o strukturama misijskog pastoralna (EM 89-95) i, na kraju,

²¹ Usp. http://www.vatican.va/content/paul-vi/it/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_26031967_populorum.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

²² Usp. http://www.vatican.va/content/paul-vi/it/motu_proprio/documents/hf_p-vi_motu-proprio_19690815_pastoralis-migratorum-cura.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

²³ Usp. <https://www.acmro.catholic.org.au/about/church-documents-on-migration/the-teaching-of-the-universal-church/other-vatican-documents/409-instruction-de-pastoralis-migratorum-cura/file> (pristupljeno 2. veljače 2020.).

o sveopćem poslanju Crkve u pastoralnoj brizi o migrantima (EM 96-104).²⁴

Papa Ivan Pavao II. fenomen migracije nastavio je proučavati i tumačiti u mnogim dokumentima u kojima je pisao o dostojanstvu čovjeka koji je stvoren kao „slika Božja”, *Imago Dei*. Već u svojoj prvoj enciklici *Redemptor hominis* (4. ožujka 1979.)²⁵ Papa govori o najvažnijoj temi, a to su temeljna ljudska prava. Tu temu Papa još više razrađuje u govoru na zasjedanju Opće skupštine Ujedinjenih naroda (2. listopada 1979.), u kojem se zalaže za ljudska prava na slobodu unutarnje i vanjske migracije, pravo na nacionalnu pripadnost i pravo na političku opredijeljenost.²⁶ U enciklici *Laborem exercens* (14. rujna 1981.)²⁷ papa Ivan Pavao II. piše o dostojanstvu, slobodi, savjesti i istini te o dostojanstvu rada. Papa posebno govori o pravu na individualno ili obiteljsko migriranje, prema kojem bilo koji pojedinac ima pravo napustiti svoju domovinu i preseliti se u zemlju s boljim uvjetima za život te kako taj isti pojedinac ima pravo povratka kada za to bude imao potrebu (LE 23). O pravu na migriranje Papa je nastavio i u Apostolskoj pobudnici o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu *Familiaris consortio* (22. studenoga 1981.),²⁸ u kojoj govori o fenomenu migriranja obitelji, o njezinim socijalnim, ekonomskim i političkim pravima te o pastoralnoj skrbi o njoj (FC 77). Godine 1983. papa Ivan Pavao II. objavio je novi *Zakonik kanonskog prava – Codex iuris canonici*,²⁹ u kojem se osvrće na fenomen migranata; najvažniji su članak 383. paragraf 1, u kojem se govori o pastirskoj brizi dijecezanskih biskupa prema svim vjernicima, članak 771. paragraf 1, u kojem se govori kako pastiri duša, biskupi i župnici, trebaju brinuti o naviještanju Božje riječi onima koji zbog svojih životnih uvjeta nemaju ili ne uživaju dovoljno zajednički i redoviti pastoralni život, te članak 568., u kojem se govori o povjeravanju pastoralne skrbi kapelanu za iseljenike, prognanike,

²⁴ Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA PASTORAL SELILACA I PUTNIKA, *Uputa Erga migrantes caritas Christi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005. str. 7-99.

²⁵ Usp. IVAN PAVAO II. *Redemptor hominis - enciklika na početku papinske službe* (4. ožujka 1979.), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1977.

²⁶ Usp. http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1979/october/documents/hf_jp-ii_spe_19791002_general-assembly-onu.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

²⁷ Usp. IVAN PAVAO II., enciklika *Laborem exercens* (14. rujna 1981.), AAS 73(1981.), str. 577-647.

²⁸ Usp. IVAN PAVAO II., Postsinodalna apostolska pobudnica *Familiaris consortio* (22. studenoga 1981.), AAS 73 (1981.) str. 81-191.

²⁹ Usp. *Codex iuris canonici - fontium annotatione auctus* (25. siječnja 1983.), Glas Koncila, Zagreb, 1996.

izbjeglice, selioce i pomorce koji nemaju redovitu župničku brigu. Uviđajući i shvaćajući migracijsku krizu, Papa je 25. lipnja 1988. osnovao Papinsko vijeće za pastoral selilaca i migranata. U svom naučavanju Papa se bavio antropologijom, kojom je postavio temelje suvremenog morala, koji je na poseban način potreban današnjoj Europi pa i cijelom svijetu, kako bi suvremeni čovjek pronašao dijalog kojim bi pokušao riješiti važna antropološka pitanja, pred kojima se nalazi svaki stanovnik Europe i cijelog svijeta. Ovu antropologiju pape Ivana Pavla II. možemo pronaći u mnogim njegovim dokumentima. U apostolskom pismu u obliku motuproprija *Stella maris* (31. siječnja 1997.) Papa piše o pastoralu pomoraca, tj. o pastoralnoj skrbi o pomorcima, ribarima i njihovim obiteljima.³⁰ Posebno važne postsinodalne pobudnice u kojima Papa govori o uzrocima i mogućnostima migriranja stanovništva su: *Ecclesia in Africa* (14. rujna 1995.),³¹ *Ecclesia in America* (22. siječnja 1999.),³² *Ecclesia in Asia* (6. studenog 1999.),³³ *Ecclesia in Oceania* (22. studenog 2001.)³⁴ te *Ecclesia in Europa* (28. lipnja 2003.), u kojima papa Ivan Pavao II. govori o važnosti odgoja i obrazovanja katolika za kulturu koja prihvaća migrante. U dokumentu govori o Islamu te donosi pastoralne smjernice za jedan novi dijalog, koji gradi kulturu koja prihvaća migrante na europskom teritoriju.³⁵

Papa Benedikt XVI. svoje je govore za Svjetski dan migranata i selilaca posvetio različitim migrantskim temama, od kojih su najvažnije: migracije - znakovi vremena (18. listopada 2005.), obitelj migranata (18. listopada 2006.), mladi migranti (18. listopada 2007.), sv. Pavao migrant - apostol naroda (24. kolovoza 2008.) i tako dalje.³⁶

³⁰ Usp. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/motu_proprio/documents/hf_jp-ii_motu-proprio_17031999_stella-maris.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

³¹ Usp. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_14091995_ecclesia-in-africa.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

³² Usp. http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_22011999_ecclesia-in-america.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

³³ Usp. http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_06111999_ecclesia-in-asia.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

³⁴ Usp. http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20011122_ecclesia-in-oceania.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

³⁵ Usp. http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20030628_ecclesia-in-europa.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

³⁶ Usp. <https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/migration.index.html> (pristupljeno 2. veljače 2020.).

Papa Benedikt XVI. migrantske teme obrađuje u apostolskoj postsinodalnoj pobudnici *Sacramentum caritatis* (22. veljače 2007.),³⁷ gdje piše o Euharistiji kao vrhuncu kršćanskog života i primarnoj misiji Crkve (SC 60), a u enciklici *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.) piše o razvoju čovjeka u vrijeme globalizacije, o važnosti podjele dobara, o tehničkom napretku, o suživotu u ljubavi i slobodi.³⁸ Posebno važno djelo je knjiga *Europa*, u kojoj Papa piše o europskoj kulturi, o nužnosti prihvaćanja različitosti, o kršćanstvu u odnosu prema vlasti i moralu te kako urediti migrantsku politiku u suvremenom svijetu i Europi, kako bi zavladała odgovornost za mir i pomirenje.³⁹

Suvremena globalna migrantska kriza na mnoge načine utječe na pastoralno djelovanje današnjeg pape Franje, koji se od početka svoje službe gotovo svakodnevno susreće s migrantskom krizom na lokalnoj (talijanskoj) i globalnoj (svjetskoj) razini, o čemu najviše svjedoče sredstva društvenog priopćavanja te mnogi govori i dokumenti pape Franje. Među najvažnije dokumente možemo ubrojiti Encikliku o vjeri *Lumen fidei* (29. lipnja 2013.),⁴⁰ u kojoj Papa piše o vjeri, teologiji i migrantima, te Apostolsku pobudnicu o navještaju evanđelja u današnjem svijetu *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.),⁴¹ Migrantske teme o dijalogu i brizi o zajedništvu Papa obrađuje i u Enciklici za zajednički dom *Laudato si'* (24. svibnja 2015.),⁴² Apostolskoj postsinodalnoj pobudnici *Amoris laetitia* (19. ožujka 2016.)⁴³ te Apostolskoj postsinodalnoj pobudnici *Christus vivit* (25. ožujka 2019.)⁴⁴ Posebno je zapažena poruka pape Fra-

³⁷ Usp. http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20070222_sacramentum-caritatis.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

³⁸ Usp. http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

³⁹ Usp. Josip Ratzinger (PAPA BENEDIKT XVI.), *Europa. Njezini sadašnji i budući temelji*, Verbum, Split, 2005., str. 7-119.

⁴⁰ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20130629_enciclica-lumen-fidei.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

⁴¹ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

⁴² Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

⁴³ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

⁴⁴ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20190325_christus-vivit.html (pristupljeno 2. veljače 2020.).

nje za 104. Svjetski dan selilaca i izbjeglica, objavljena 15. kolovoza 2017., u kojoj je istaknuo četiri važna glagola kad je riječ o migrantima i izbjeglicama: 1. primiti, 2. zaštititi, 3. promicati i 4. integrirati. Ovi glagoli postaju nova *magna charta* u odnosu katolika prema migrantima i izbjeglicama.⁴⁵ Zbog svog pozitivnog mišljenja o Marakeškom sporazumu o migrantima⁴⁶ te pozitivnih stavova i odnosa prema suvremenoj migrantskoj politici Europske unije, u koju se sve više i više „nekontrolirano” doseljavaju muslimanski migranti, papa Franjo je dobio i neke negativne kritike nekih katoličkih teologa te kardinala koji se ne slažu s njegovim mišljenjima o rješavanju suvremene migrantske krize, koja i dalje ostaje otvoreno pitanje, na koje ćemo još dugo tražiti odgovore.⁴⁷

O suvremenoj migrantskoj krizi progovorili su više puta i hrvatski biskupi u svojim propovijedima i izjavama te posebno u dokumentu komisije *Iustitia et pax* naslovljenom *Izazovi migrantske krize u europskom prostoru* (17. srpnja 2018.).⁴⁸

2. VRIJEDNOSNI SUSTAV KATOLIČKE CRKVE I EUROPSKE UNIJE PRED IZAZOVIMA MIGRANTSKE KRIZE U KATOLIČKOM ODGOJU SREDNJOŠKOLACA U REPUBLICI HRVATSKOJ

2.1. Neke odlike vrijednosnog sustava Katoličke Crkve i Europske unije

Republika Hrvatska kao članica Europske unije u svom odgojno-obrazovnom sustavu nastoji ponajprije sačuvati nacionalni, kulturni i vjerski identitet iz kojeg proizlaze neke odlike vrijednosnog sustava Republike Hrvatske, koje se potom usklađuju sa zajedničkim vrijednostima Europske unije kako bismo novim generacijama srednjoškolaca omogućili cjelovitost odgoja i obrazovanja koji im omogućuje suživot u solidarnosti svih stanovnika.

⁴⁵ Usp. PAPA FRANJO, Primiti, zaštititi, promicati i integrirati migrante i izbjeglice. Poruka pape Franje za Svjetski dan selilaca i izbjeglica (15. kolovoza 2017.), u: *Vjesnik Splitsko-makarske nadbiskupije*, 138 (2017.) 3, str. 239-241.

⁴⁶ Usp. <http://www.qil-qdi.org/the-global-compact-for-safe-orderly-and-regular-migration-what-is-its-contribution-to-international-migration-law/> (pristupljeno 2. veljače 2020.).

⁴⁷ Usp. <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/parolin-marakeski-sporazum/> (pristupljeno 2. veljače 2020.).

⁴⁸ Usp. <http://hbk.hr/izjava-izazovi-migrantske-krize-u-europskom-prostoru/> (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

U *Ugovoru o Europskoj uniji*. u II. glavi, članku 2. stoji: „Unija se temelji na vrijednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući i prava pripadnika manjina. Te su vrijednosti zajedničke državama članicama u društvu u kojem prevladavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost žena i muškaraca.”⁴⁹

Odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske svoje vrijednosti temelji na znanju, solidarnosti, identitetu i odgovornosti. Stoga katolički vjeronauk, koji pripada društveno-humanističkom području odgojno-obrazovnog sustava, treba promicati vrijednosni sustav koji se temelji na visokoj kvaliteti odgoja i obrazovanja srednjoškola, jednakosti, uključenosti svih učenika u sustav, znanstvenoj utemeljenosti, poštivanju ljudskih prava i prava manjina, što uključuje etičke vrijednosti, demokratičnost, pedagoški pluralizam te prihvaćanje i uvažavanje europske dimenzije obrazovanja s naglaskom na multinacionalnost i plurikulturalnost.⁵⁰

Cilj katoličkog vjeronauka jest promicanje zajedničkih vrijednosti Republike Hrvatske i Europske unije. Stoga su i hrvatski biskupi naglasili kako je zadaća katoličkog vjeronauka „tumačiti u duhu kršćanske poruke i tradicije, temeljne vrijednosti naše kulture i civilizacije kao što su ljudska prava, sloboda, autonomija i dostojanstvo osobe, koje su zajedničke današnjim europskim narodima i zemljama”.⁵¹ Katolički vjeronauk treba razvijati dijalog s pripadnicima drugih konfesija i vjerskih zajednica te odgajati za istinske moralne vrijednosti, pridonoseći suživotu, promicanju mira, pravde i solidarnosti.⁵² Katolički odgoj srednjoškola u Republici Hrvatskoj nastoji vrijednosti Republike Hrvatske i Europske unije utkati u nove planove i programe srednjoškolskog odgoja i obrazovanja, tj. u *Kurikulum katoličkog vjeronauka* preko projekta *Škola za život*.

⁴⁹ Pročišćena verzija Ugovora o Europskoj uniji, Glava I – Zajedničke odredbe, Članak 2.

Službeni list Europske unije C202 od 7. 6. 2016., 16-16, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.HRV&toc=OJ:C:2016:202:FULL#C_2016202HR.01001301 (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁵⁰ Usp. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje, Zagreb, 2011., str. 14-16.

⁵¹ Hrvatska biskupska konferencija, Poruka hrvatskih biskupa o vjeronauku u školi i župnoj katehezi, u: *Katehetski glasnik* 3 (2000.), str. 11.

⁵² Usp. <http://hbk.hr/zaloziti-se-za-temeljne-vrednote-obrazovanja-i-obitelji/> (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

2.2. Katolički odgoj srednjoškolaca u Republici Hrvatskoj pred fenomenom migracijske krize u Europskoj uniji

Katolički odgoj srednjoškolaca u Republici Hrvatskoj ima dva lica. Prvo lice - *ad intra*, odnosi se na župu kao odgojno-obrazovnu instituciju gdje se preko obiteljske i župne kateheze i njezinih odgojno-obrazovnih ciljeva, koje pronalazimo u planu i programu, tj. Kurikulumu, te didaktičkim sredstvima (udžbenici, priručnici, itd.), postiže ishod vjerskog odgoja, a to je „biti zreo vjernik”. Drugo lice katoličkog odgoja - *ad extra*, odnosi se na školu kao odgojno-obrazovnu instituciju gdje se preko predmeta katoličkog vjeronauka i njegovih odgojno-obrazovnih ciljeva koje pronalazimo u predmetnom kurikulumu te didaktičkim sredstvima (tiskani i elektronički udžbenici projekta Škola za život, metodički priručnici predmetnog kurikuluma) postiže ishod vjerskog odgoja u kojem učenici, kao nadogradnju na „biti zreo vjernik”, postižu kao građani Republike Hrvatske i onaj drugi važan dio, a to je „biti zreo građanin”. Tako bi jedan srednjoškolac katoličkim odgojem preko kateheze i školskog vjeronauka trebao postati zreo vjernik i kao takav zreo građanin Republike Hrvatske. Uz župu i školu postoje i druge institucije, poput obitelji, medija i sl., koje utječu na odgoj i obrazovanje srednjoškolaca, no u ovom radu govorit će se samo o katoličkom odgoju u srednjim školama preko projekta Škola za život.

2.2.1. Projekt Škola za život i novi izazovi katoličkog odgoja u srednjim školama

Ministarstvo znanosti i obrazovanja je pokušavajući provesti reformu školstva, izradilo projekt Škola za život, kao eksperimentalni plan i program, tj. kurikulum svih pojedinačnih nastavnih predmeta, u kojem je do akademske godine 2019./2020. sudjelovalo 28 osnovnih i 26 srednjih škola iz svih županija u Republici Hrvatskoj.⁵³ Od akademske godine 2020./2021. projekt Škola za život, sa svojim pojedinačnim nastavnim kurikulumima trebao bi se provoditi u svim školama u Republici Hrvatskoj. Trenutno su u izradi novi udžbenici u elektroničkom i tiskanom izdanju za sve razrede osnovnih i srednjih škola.

Za provedbu ovog eksperimentalnog dijela nastave Ministarstvo znanosti i obrazovanja donijelo je nove nastavne kurikulume, pa je tako 25. siječnja 2019. godine donijelo Odluku o donošenju kuri-

⁵³ Usp. <https://skolazazivot.hr/o-projektu/eksperimentalne-skole/> (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

kuluma za nastavni predmet katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj.⁵⁴

U tom novom *Kurikulumu* svrha Katoličkog vjeronauka u školi vidi se kao sustavno, postupno i cjelovito upoznavanje, produblji- vanje i usvajanje kršćanskog nauka i katoličke vjere radi ostvari- vanja poziva na svetost svakog srednjoškolca, koja bi se trebala vidjeti u postignućima općeljudske, moralne i kršćanske zrelosti. Osim upoznavanja s osobom Isusa Krista i njegova nauka, učenici trebaju steći znanje i razumijevanje o drugim konfesijama, religija- ma i svjetonazorima. Katolički vjeronauk ima konfesionalno obiljež- je i usmjerenje te kao takav sustavno posreduje, promišlja i tumači kršćansku Objavu i nauk Katoličke Crkve. Temelji se na znanstve- no-teološkim istraživanjima i priopćavanjima kršćanske vjere i govo- ra o Bogu na temelju razuma i Objave ostvarujući vjernost Bogu i vjernost čovjeku.⁵⁵

Opisujući domene nastavnog predmeta katolički vjeronauk, *Kurikulum* govori kako sadržaji, iskustva i ishodi nastavnog pred- meta daju srednjoškolcima mogućnost za kritičko promišljanje i produblji- vanje osobnih odluka i izbora u pitanjima vjere i života. Temeljni sadržaji i ishodi predmeta strukturirani su u četiri domene kojima učenici uče o vjeri, u vjeri i iz vjere: 1. Čovjek i svijet u Bož- jem naumu; 2. Riječ Božja i vjera Crkve u životu kršćana; 3. Kršćan- ska ljubav i moral na djelu; i 4. Crkva u svijetu.⁵⁶

Katolički vjeronauk povezan je s drugim predmetima iz druš- tveno-humanističkog područja (povijest, priroda i društvo, filozofija, sociologija, politika i gospodarstvo, psihologija, izborni predmeti, eti- ka, pravoslavni vjeronauk i islamski vjeronauk), umjetničkog pod- ručja (likovna kultura i glazbena kultura), jezično-humanističkog područja (hrvatski jezik i strani jezici), prirodoslovnog područja (bio- logija, fizika i kemija te geografija), matematičkog područja te tjeles- nog i zdravstvenog područja (tjelesna kultura).⁵⁷

⁵⁴ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html (pri- stupljeno 19. ožujka 2020.).

⁵⁵ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html (pri- stupljeno 19. ožujka 2020.).

⁵⁶ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html (pri- stupljeno 19. ožujka 2020.).

⁵⁷ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html (pri- stupljeno 19. ožujka 2020.).

Vjeronauk je povezan i s međupredmetnim temama, a to su: osobni i socijalni razvoj,⁵⁸ građanski odgoj i obrazovanje,⁵⁹ održivi razvoj,⁶⁰ zdravlje,⁶¹ učiti kako učiti,⁶² uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije⁶³ i poduzetništvo.⁶⁴ Projekt *Škola za život* govori i o radu u nastavi s darovitom djecom⁶⁵ te djecom s poteškoćama u razvoju.⁶⁶

2.2.2. Migracijske teme u srednjoškolskim vjeronaučnim udžbenicima projekta *Škola za život*

Projekt *Škola za život* s autorskim timovima i izdavačima srednjoškolskih vjeronaučnih udžbenika prvi put uz redovite tiskane udžbenike priređuje i elektroničke udžbenike, koji su nadopuna tiskanim udžbenicima, s dodatnim sadržajima: slikama, tekstovima, igrama, kvizovima, itd. U ovom radu ćemo, govoreći o temi migracije, proučavati samo tiskane udžbenike i potražiti neke najvažnije sadržaje koji izravno ili neizravno obrađuju migrantske teme.

Udžbenik katoličkog vjeronauka za prvi razred srednje škole, *Dođi i vidi 1*,⁶⁷ u 12 poglavlja govori o antropološkim, teološkim i ekleziološkim temama. S obzirom na migracijske teme, možemo pronaći sadržaje gdje se u prvom poglavlju obrađuje pojam čovjeka,⁶⁸ u

⁵⁸ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁵⁹ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁶⁰ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁶¹ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_212.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁶² Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_154.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁶³ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_150.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁶⁴ Usp. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_157.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁶⁵ Usp. [https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Okviri/Okvir%20za%20poticanje%20i%20prilagodbu%20iskustava%20učenja%20i%20vrednovanje%20postignuća%20djece%20i%20učenika%20s%20teškoćama.pdf](https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Okviri/Okvir%20za%20poticanje%20iskustava%20učenja%20i%20vrednovanje%20postignuća%20darovite%20djece%20i%20učenika.pdf) (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁶⁶ Usp. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/NacionalniKurikulum/Okviri/Okvir%20za%20poticanje%20i%20prilagodbu%20iskustava%20učenja%20i%20vrednovanje%20postignuća%20djece%20i%20učenika%20s%20teškoćama.pdf> (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

⁶⁷ Usp. *Dođi i vidi 1*, Udžbenik katoličkoga vjeronauka za prvi razred srednjih škola, Marin Periš, Mirjana Vučića, Dušan Vuletić, Salesiana, Zagreb, 2019.

⁶⁸ Usp. *Isto*, str. 10-19.

drugom poglavlju smisao života i onostranosti,⁶⁹ u trećem i četvrtom obrađuju se religije, židovstvo, islam, kršćanstvo i objava,⁷⁰ a u desetom i jedanaestom poglavlju govori se o Crkvi i drugim religijama.⁷¹

Udžbenik katoličkog vjeronauka za drugi razred srednje škole, *Dođi i vidi 2*,⁷² u 12 poglavlja govori o antropološkim i ekleziološkim temama, posebno obrađujući temu slobode čovjeka u prva tri poglavlja te evangelizaciju u desetom poglavlju. S obzirom na migracijske teme možemo pronaći sadržaje gdje se u prvom poglavlju govori o pojmovima slobode, zarobljenosti i ravnodušnosti te našem pozivu i izboru slobode;⁷³ u drugom poglavlju govori se o zreloj i odgovornoj slobodi, o prijateljstvu te sudjelovanju u životu zajednice u ljubavi prema bližnjima;⁷⁴ u trećem poglavlju govori se o slobodi čovjeka, o odnosu prema nepravdi, o neovisnosti, o snošljivosti te istini i ljubavi kao idealima kršćanskog života;⁷⁵ u desetom poglavlju govori se o evangelizaciji, misionarskom djelovanju Crkve, o ekumenizmu i jedinstvu te novoj evangelizaciji.⁷⁶

Udžbenik katoličkog vjeronauka za treći razred srednje škole, *Životu ususret*,⁷⁷ u 10 poglavlja govori o antropološkim temama. S obzirom na migracijske teme, možemo pronaći sadržaje gdje se u prvom poglavlju govori o ljudskom biću,⁷⁸ u trećem i četvrtom poglavlju o mladima i moralnom životu,⁷⁹ u petom o zlu, grijehu i oproštenju,⁸⁰ u šestom o muškarcu, ženi, braku, obitelji, ženidbi i roditeljstvu⁸¹ te u desetom poglavlju o patnji, bolesti i smrti.⁸²

Projekt Škola za život postupno je objavljivao nove udžbenike; nije objavljen novi udžbenik za četvrti razred srednjih škola, pa će se

⁶⁹ Usp. *Isto*, str. 20-29.

⁷⁰ Usp. *Isto*, str. 30-47.

⁷¹ Usp. *Isto*, str. 98-115.

⁷² Usp. *Dođi i vidi 2*, Udžbenik katoličkoga vjeronauka za drugi razred srednjih škola, Ivo Đeba, Mario Milovac, Hrvoje Vargić, Šime Zupčić, Salesiana, Zagreb, 2020.

⁷³ Usp. *Isto*, str. 10-19.

⁷⁴ Usp. *Isto*, str. 20-29.

⁷⁵ Usp. *Isto*, str. 30-39.

⁷⁶ Usp. *Isto*, str. 100-109.

⁷⁷ Usp. *Životu ususret*. Udžbenik katoličkoga vjeronauka za treći razred srednjih škola, Ivica Živković, Sandra Košta, Nikola Kuzmičić, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2020.

⁷⁸ Usp. *Isto*, str. 9-18.

⁷⁹ Usp. *Isto*, str. 29-58.

⁸⁰ Usp. *Isto*, str. 59-66.

⁸¹ Usp. *Isto*, str. 67-82.

⁸² Usp. *Isto*, str. 111-118.

vjeronaučna nastava, do objave novog udžbenika, održavati prema starom udžbeniku *Svjetlom vjere*, iz 2009. godine.⁸³ Udžbenik *Svjetlom vjere* u 5 poglavlja govori o antropološkim i teološkim pitanjima čovjeka pred izazovima suvremenog svijeta i znanstveno-tehnološkog napretka te o kršćanskoj nadi u budućnost. Migracijske teme obrađuju se u prvom poglavlju, gdje se govori o suvremenoj religioznosti u Europi i o novim oblicima religioznosti poput *New agea*,⁸⁴ te u trećem poglavlju, gdje se govori o ljudskom radu i stvaralaštvu, o vrednovanju rada, o pravdi, solidarnosti, etici poslovanja te brizi za opće dobro.⁸⁵

3. KATOLIČKA SOLIDARNOST – IZAZOV ZA RJEŠAVANJE MIGRANTSKE KRIZE

3.1. Definiranje i značenje pojma „solidarnost” u biblijsko-tradicijskom kontekstu

Pojam *solidarnost* možemo promatrati kroz cijelu povijest čovječanstva, od starih židovskih i rimskih vremena do danas. Posebno značenje pojam dobiva na prijelazu iz 18. u 19. stoljeća, za vrijeme Francuske revolucije 1789., koja se temelji na *slobodi, jednakosti i bratstvu*, te otada do danas, uz pojmove *supsidijarnost* i *opće dobro*, bitno utječe na život pojedinca i cjelokupnog društva.⁸⁶

Etimološki riječ *solidarnost* dolazi od latinske riječi *solidus*, što u hrvatskom prijevodu znači: sav, cio, potpun. Od latinskih korijena riječ se proširila po europskim jezicima te je tako dospjela i u hrvatski jezik.⁸⁷ Pridjev *solidaran* u *Rječniku hrvatskog jezika* odnosi se na onoga „koji je u solidarnosti s nekim s kojim je u nekom zajedništvu, koji je spreman pomoći onom s kojim dijeli istu sudbinu, s kojim

⁸³ Usp. *Svjetlom vjere*. Udžbenik za četvrti razred srednjih škola, Ana Thea Filipović, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

⁸⁴ Usp. *Isto*, str. 15-29.

⁸⁵ Usp. *Isto*, str. 79-116.

⁸⁶ Usp. Stjepan Baloban, Teološko fundiranje solidarnosti u hrvatskom društvu, u: *Bogoslowska smotra* 74 (2004.) 2, str. 351.

⁸⁷ Usp. Solidarnost, u: *Veliki rječnik stranih riječi*, Bratoljub Klaić (ur.), Zora, Zagreb, 1966., str. 1147.

ga povezuje zajednički interes”.⁸⁸ Pojam *solidarnost* se u socijalnom nauku Katoličke Crkve očituje i u jednoznačnosti s riječi *bratstvo*.⁸⁹

Solidarnost ima istovremeno *individualističko utemeljenje* - vidljiva je kao osobni interes, te *personalističko utemeljenje* - vidljiva je u međusobnoj upućenosti jednih na druge, u općem dobru i ljubavi. Stoga, iako se kršćanska solidarnost odnosi na vlastite interese, ona ih i nadilazi iz ljubavi prema Bogu i bližnjima.⁹⁰ Kršćanska solidarnost počiva na slobodnoj odluci pojedinca, a u zajednici se ostvaruje preko: naravne sličnosti, zajedničkih uvjerenja i zajedničkih vrednota, međuovisnosti koja proizlazi iz podjele rada, interakcijske učestalosti i socijalne blizine, pravednosti, spontanosti i organizacije te zajedničkih opasnosti i vanjskih neprijatelja. Iz ovog je vidljivo kako ljudi na temelju onoga što im je zajedničko, slično, ili na temelju međusobnih ovisnosti, grade zajedničko „mi” iz različitih „ja”. To međusobno zajedništvo u različitosti povlači za sobom i određene obaveze, koje mogu kulminirati odricanjem od vlastitih zahtjeva radi solidarnosti utemeljene na bratstvu i ljubavi prema bližnjima.⁹¹

Premda u Bibliji ne pronalazimo izravno korištenje pojmova *solidarnost/solidaran*, možemo govoriti o tekstovima koji nas upućuju na solidarno djelovanje. Biblija je svjedočanstvo o povijesti spasenja koja svojim izvješćima ujedinjuje daleku prošlost (*početak*), sadašnjost (*kairos*) i budućnost (*eshaton*).⁹²

Starozavjetni tekstovi o solidarnosti govore kako Bog, nakon što je stvorio čovjeka na svoju sliku, nastavlja svojim blagoslovom brinuti nad svim što je stvorio (usp. Post 1, 26-31). Božja briga i vjernost vidljive su posebno u savezima s Noom (usp. Post 9, 1-17.) i Mojsijem (Izl 34, 10-28), a vrhunac Božje brige i vjernosti prema čovjeku i svemu stvorenom vidi se u „Novom savezu” tj. rođenju Isusa Krista (usp. Mt 1-2; i Lk 2,1-7), koji svojim životom i žrtvom spašava i otkupljuje grešnog čovjeka (usp. Mt 26-28; Mk 14-16; Lk 22-24; i Iv 18-20). Novozavjetni biblijski tekstovi o solidarnosti govore o Kristovoj otkupiteljskoj žrtvi kao čistoj ljubavi Boga prema

⁸⁸ Usp. Solidan, u: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Jure Šonje (ur.), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 1156.

⁸⁹ Usp. Špiro Marasović, Porijeklo i sadržaj pojma „solidarnosti”, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 2, 353-376, ovdje 356-357.

⁹⁰ Usp. *Isto*, str. 358-362.

⁹¹ Usp. *Isto*, str. 362-364.

⁹² Usp. Tonči Matulić, Skica teološkog utemeljenja ideje o solidarnosti. Traganje za „solidarnim” dimenzijama teologije stvaranja i spasenja, u: *Bogoslovska smotra* 74 (2004.) 2, str. 436-443.

čovjeku, koja kao takva postaje najizvrsniji oblik solidarnosti.⁹³ *Kristova solidarnost*, vidljiva u žrtvovanju za bližnjega, svakom čovjeku postaje model kako živjeti vlastitu solidarnost prema svojoj braći. Solidarnost je, prema biblijskim tekstovima, vrednota koju čovjek svojim razumom i emocijama treba živjeti te svjedočiti primjerom vlastitog života.⁹⁴

Solidarnost se živjela i u prvim kršćanskim zajednicama preko zapovijedi ljubavi prema braći te kroz dobrotvornost i podjelu zajedničkih dobara, a posebno u odnosu prema robovima.⁹⁵ Od otačkog vremena do danas solidarnost se u Crkvi živi kao kršćanska duhovnost kroz djelotvornu ljubav prema braći.⁹⁶

Drugi Vatikanski koncil u Pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* govori o solidarnosti u tekstovima o odgovornosti i osobnom sudjelovanju u zajednici (br. 31) te o utjelovljenoj Riječi i ljudskoj solidarnosti (br. 32).⁹⁷

Nakon Koncila o solidarnosti nastavljaju govoriti papa Ivan XXI-II. u enciklici *Pacem in terris* (11. travnja 1963.) te papa Ivan Pavao II. u enciklici *Sollicitudo rei socialis* (30. prosinca 1987.), gdje donosi definiciju solidarnosti. Za papu Ivana Pavla II. solidarnost je „čvrsta i postojana odlučnost zauzeti se za opće dobro, to jest za dobro svih i svakoga, jer svi smo mi uistinu za sve odgovorni”.⁹⁸ Papa Ivan Pavao II. zalaže se za to da kršćanski život utemeljen na načelima solidarnosti, supsidijarnosti te brige za opće dobro postane primjer života svakom čovjeku bez obzira na nacionalnu, vjersku ili svjetonazorsku pripadnost.⁹⁹

⁹³ Usp. Anton Tamarut, Solidarnost kao evanđeoska vrijednost, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1998.) 1-2, str. 257-276.

⁹⁴ Više o ovoj tematici: Nikola Hohnjec, Solidarnost u Bibliji, u: Valentina Blaženka Mandarić - Ružica Razum (ur.), u: *Solidarnost i znanje kao odgojno-obrazovne vrijednote. Zbornik radova s tribina Zajednički vidici*, Glas Koncila, Zagreb, 2013., str. 19-32.

⁹⁵ Usp. Ivan Dugandžić, Oblici solidarnosti u prvom kršćanstvu, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 2, 377-398.

⁹⁶ Usp. Nikola Vukoja, Solidarnost iz perspektive kršćanske duhovnosti: od otačkog doba do našega vremena, u: *Bogoslovska smotra*, 74 (2004.) 2, 399-431.

⁹⁷ Usp. Drugi vatikanski koncil, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008. br. 31-32.

⁹⁸ IVAN PAVAO II., Enciklika *Sollicitudo rei socialis - Socijalna skrb*, u: *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*, M. Valković (ur.), Kršćanska sadašnjost, 1991., str. 606, br. 38.

⁹⁹ Usp. Željko Oštarić, Anita Bušljeta, Socijalni nauk Katoličke crkve za pontifikata pape Ivana Pavla II., u: *Diacovensia*, 17 (2009.) 1, str. 7-30.

Za papu Ivana Pavla II. solidarnost nije neki oblik empatije ili sućuti, nego voljni moment u kojem se pojedinac brine za opće dobro svih nas. Ovako protumačena solidarnost poprima duhovnu dimenziju, koja je vidljiva u praštanju i pomirenju, a razumljiva samo u svjetlu vjere. Ovako protumačena solidarnost u svakom čovjeku vidi sliku Božju i u svakom pojedincu ljubljenog brata za kojeg je Isus Krist bezuvjetno darovao/žrtvovao svoj život.¹⁰⁰

Katolička solidarnost opisuje se i u *Katekizmu Katoličke Crkve* kada se tumači načelo ljudske solidarnosti kao izravan zahtjev ljudskoga i kršćanskog bratstva (br. 1939), u rasporedbi dobara i u nagradi za rad (br. 1940). Katolička solidarnost pretpostavlja „zalaganje za pravedniji društveni poredak, u kojemu bi se napetosti bolje prevladale, a sukobi lakše našli dogovoreno rješenje” (br. 1940) te se vidi kao rješenje društvenih i gospodarskih pitanja uz uzajamnu suradnju siromašnih, bogatih, radnika, poslodavaca, nacija i naroda (br. 1941). Stoga Katolička Crkva solidarnost tumači kao krepost za širenje vjere preko duhovnih i materijalnih dobara (br. 1942, 1948).

Temu solidarnosti su nakon pape Ivana Pavla II. nastavili i papa Benedikt XVI., u mnogim svojim djelima, poput enciklike *Deus caritas est* (25. prosinca 2005.)¹⁰¹ i Enciklike o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini *Caritas in veritate* (29. lipnja 2009.),¹⁰² te papa Franjo, u Enciklici o vjeri *Lumen fidei* (29. lipnja 2013.), u kojoj u četvrtom poglavlju piše o kršćanskom životu i vjeri u odnosu na zajednička dobra (br. 50-51), obitelj (br. 52-53), zajednicu (br. 54-55) te patnju. (56-57).¹⁰³ Temu solidarnosti papa Franjo obrađuje i u drugim djelima, poput: Apostolske pobudnice o navješćaju evanđelja u današnjem svijetu *Evangelii gaudium* (24. studenoga 2013.), u kojoj u četvrtom poglavlju piše o socijalnoj dimenziji evangelizacije (br. 176-258);¹⁰⁴ u Enciklici za zajednički dom *Laudato si'* (24. svibnja 2015.) Papa piše o važnosti solidarnosti prema stvorenom

¹⁰⁰ Usp. *Sollicitudo rei socialis*, br. 40.

¹⁰¹ Usp. http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

¹⁰² Usp. http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

¹⁰³ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20130629_enciclica-lumen-fidei.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

¹⁰⁴ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

svijetu i prirodi;¹⁰⁵ u Apostolskoj postsinodalnoj pobudnici *Amoris laetitia* (19. ožujka 2016.), kada govori o dobrotvornosti (br. 93),¹⁰⁶ te Apostolskoj postsinodalnoj pobudnici *Christus vivit* (25. ožujka 2019.), koju piše mladima kako bi ih pozvao na aktivan život i poslanje u Crkvi.¹⁰⁷

O odgoju za solidarnost i dragovoljnost govore i hrvatski biskupi u dokumentu Hrvatske biskupske konferencije „*Da vaša radost bude potpuna*” (Iv. 15,11) – *Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*.¹⁰⁸

3.2. Kako i zašto odgajati i obrazovati srednjoškolce za suživot u katoličkoj solidarnosti?!

Pojam „solidarnost” je na prvi pogled apstraktna i univerzalna vrednota, koju je potrebno tumačiti kroz određeni sustav vrijednosti, koji mu daje karakter i tumači smisao. Stoga pojam „solidarnosti” utemeljen na katoličkim vrijednostima možemo nazvati „katoličkom solidarnošću”, koja je utemeljena na Kristovoj poruci spasenja preko suživota u Katoličkoj Crkvi. Jedino odgojno-obrazovni procesi i projekti koji prihvaćaju katoličku solidarnost, poput projekta Škola za život, mogu ponuditi neka moguća rješenja migrantske krize u Europskoj uniji, gdje migranti koji se useljavaju u Europsku uniju preko europske migrantske linije zbog ekonomskih, socijalnih i političkih uzroka imaju potrebu pronalaska različitih mogućnosti suživota s braćom katolicima, ali i s ostalim migrantima (npr. muslimanski migranti) te svim ostalim stanovnicima Europske unije.

Projekt Škola za život ne obrađuje u sva četiri razreda srednjih škola izravno temu solidarnosti u vjeronaučnoj nastavi, no govor o katoličkoj solidarnosti neizravno je prisutan u raznim temama koje donosi *Kurikulum vjeronaučne nastave* i predmet katolički vjeronauk. Stoga projekt Škola za život potiče vjeroučitelje kako preko različitih

¹⁰⁵ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20150524_enciclica-laudato-si.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

¹⁰⁶ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

¹⁰⁷ Usp. http://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20190325_christus-vivit.html (pristupljeno 19. ožujka 2020.).

¹⁰⁸ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, „*Da vaša radost bude potpuna*” (Iv. 15,11) – *Kateheza i rast u vjeri u današnjim okolnostima*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2018., br. 68.

tema katoličkog vjeronauka odgajati i obrazovati srednjoškolce za suživot u multinacionalnoj i plurikulturalnoj zajednici, što treba biti „novi početak” suživota u različitosti, toleranciji i miru.

3.2.1. Nužnost suživota u multinacionalnoj i plurikulturalnoj zajednici

Nadbiskup Stephen Fumio Hamao, predsjednik Papinskog vijeća za pastoral selilaca i putnika, na IV. Svjetskom kongresu o pastoralnoj skrbi selilaca i izbjeglica, održanom u Vatikanu od 5. do 10. listopada 1998. godine o temi *Selilaštvo na pragu trećega tisućljeća*, izjavljuje kako na masovne migracije možemo gledati pozitivno, jer dok izbjeglice prelaze preko svojih nacionalnih granica, oni sa sobom nose svoju kulturu i svoj način života, te pomiješani s drugim narodima mogu biti izvor boljeg uzajamnog razumijevanja i suradnje. Države prestaju biti jednokulturalne i postaju multikulturalne, postaju „Ujedinjeni narodi u malome”, te kao takve trebaju brinuti o svim nacionalnim skupinama koje u njima žive, bez obzira na njihove različitosti. Treće tisućljeće doba je internacionalizacije i globalizacije u kojem treba nadilaziti barijere mržnje, predrasuda i diskriminacije između različitih država i etničkih skupina, te svatko treba osobno težiti prevladavanju vlastitih predrasuda i diskriminacija ako ih posjeduje. Stoga se Katolička Crkva mora zalagati za mir i pomirenje među svim ljudima, što je njezina globalna vizija, utemeljena na vrijednostima koje proizlaze iz Evanđelja.¹⁰⁹

Multikulturalno društvo treba biti i jest rezultat dijaloga različitih kultura, koje priznaju postojanje različitosti, no na tom iskustvu zajedničkim naporom žele univerzalne vrijednosti staviti iznad pojedinačnih vrijednosti nekih država ili određenih skupina. Ostvarenju ovakvog dijaloga pridonose i religije, ako su izraz univerzalnosti, bratstva i solidarnosti, te bi trebale biti iznad pojedinačnih razlika u vjerovanjima i bogoštvijima. Religije trebaju biti lijek protiv bilo kakvog oblika rasizma. Stoga i Katolička Crkva treba graditi društvo utemeljeno na dijalogu, poštujući univerzalna prava i različitosti te brinuci se o integraciji i prihvaćanju pluralnosti. Posebno je važno brinuti se o odgoju mladih generacija koje su protagonisti ovih novih promjena, kako bismo mogli normalno živjeti osobne vrijednosti u multikulturalnom društvu.¹¹⁰

¹⁰⁹ Usp. Stephen Fumio Hamao, Uvodni govor, u: *Selilaštvo na pragu trećega tisućljeća. IV. Svjetski kongres o pastoralnoj skrbi selilaca i izbjeglica*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999. str. 17-20, ovdje str. 19.

¹¹⁰ Usp. Livija Turco, Pozdrav i razmišljanja, *Selilaštvo na pragu trećega tisućljeća. IV. Svjetski kongres o pastoralnoj skrbi selilaca i izbjeglica*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999., str. 21-24, ovdje str. 23-24.

3.2.2. Katolička ljubav preduvjet katoličke solidarnosti

Katolička solidarnost temeljna je vrijednost i princip zajedništva svih naroda, vjera i svjetonazora. Izazovi „novog početka” za katolički odgoj srednjoškolaca u Republici Hrvatskoj, u projektu Škola za život, temelje se na solidarnosti kao vrijednosti koja proizlazi iz ljubavi kao vrednote u sebi, a odnosi se na suživot i poštovanje bližnjih. Ti naši bližnji su ljudi svih nacija, vjera i svjetonazora, jer je Isus Krist otkupitelj cijeloga ljudskog roda.

Govoreći o osobnom i općem dobru, prema definiciji solidarnosti pape Ivana Pavla II. možemo zaključiti da postoje posebnosti tumačenja solidarnosti u svjetlu katoličke vjere, te je možemo nazvati *katoličkom solidarnošću* i promatrati je kroz dva odnosa: 1. (u užem smislu) odnosi se na međuljudski suživot; 2. (u širem smislu) odnosi se na suživot s biljnim i životinjskim svijetom. Katolička solidarnost može biti objekt istraživanja teologije, antropologije, ekleziologije, morala, crkvenog prava, ekologije i drugih znanosti koje skrbe o pojedinačnom i općem dobru pojedinca i okoline, no svoje utemeljenje mora imati u vrednoti ljubavi protumačenoj svjetlom katoličke vjere. Temeljne vrijednosti katoličke solidarnosti su univerzalne, proizlaze iz novozavjetnih tekstova o ljubavi prema sebi, Bogu i bližnjima, odnoseći se na čovjeka, biljni svijet, životinjski svijet te sve stvoreno. Najvažniji tekstovi Novoga zavjeta o vrednoti ljubavi su: zapovijed ljubavi (Mt 22, 35-40), blaženstva (Mt 51-12; Lk 6, 20-26), „ne sudite” (Mt 7, 1-5), zlatno pravilo (Mt 7, 12; Lk 6,31), ljubav prema neprijateljima (Lk 6, 27-36), milosrdni Samarijanac (Lk 10, 29-37), hvalospjev ljubavi (1 Kor 13, 1-13) itd. Temeljne vrijednosti katoličke solidarnosti morale bi biti motivacija svakom čovjeku za ostvarenje pojedinačnoga i općeg dobra, bez obzira na naciju, vjeru i svjetonazor.¹¹¹

3.2.3. „Novi početak” solidarnosti u različitosti, toleranciji i miru

Europskoj uniji, zajednici 27 država, potreban je „novi početak” u prihvaćanju suživota u različitosti nacija, kultura, identiteta, vjera, svjetonazora. Među različitim migrantima koji doseljavaju na teritorij Europske unije mogu biti i migranti pripadnici katoličke vjere. Članovi Katoličke Crkve koji žive u 27 zemalja Europske unije pozvani su živjeti „katoličku solidarnost” prema svojoj braći

¹¹¹ Više o solidarnosti vidjeti u zborniku radova: Valentina Blaženka Mandarić - Ružica Razum (ur.), *Solidarnost i znanje kao odgojno-obrazovne vrijednote. Zbornik radova s tribina Zajednički vidici*, Glas Koncila, Zagreb, 2013.

katoličkim migrantima, kako bi im pomogli pri procesima adaptacije, integracije i(li) asimilacije. Katolički migranti pripadnici europske migrantske linije svoj „novi početak” mogu ostvariti najmanje na tri modela, a to su: 1. model *melting pot*; 2. model *transplatio ecclesiarum* i 3. model *različitost u solidarnosti, toleranciji i miru*.

Prvi model, tzv. *melting pot - lonac za topljenje*,¹¹² koristio se nekad radi zatiranja manjinskih skupina gdje bi se migranti sa svojim posebnostima „utopili” ili „stopili” u dominantnu zajednicu i s vremenom „nestali”. Budući da se danas u politici primjenjuje princip *multikulturalizma*, koji tolerira i potiče različitost, asimilacija iseljenika sa domaćim stanovništvom je neizbježna, osobito kada su u pitanju nove generacije mladih koji su rođeni u iseljeništvu.

Drugi model je tzv. *transplatio ecclesiarum*,¹¹³ prema kojem se u novoj sredini stvarala ista zajednica kao u matičnoj zemlji, „transplantirajući” materinji jezik i crkvenu tradiciju dotičnog naroda. Matični kler pratio bi svoje vjernike te njegovao nacionalno-jezično jedinstvo u liturgijsko-pastoralnom djelovanju. Danas se ovaj model sve više gubi, jer se na tlu Europske unije osnivaju nove „multietničke” i „multikulturalne” (župne) zajednice, gdje se ostvaruje integracija doseljenika u novu pluralističku (globaliziranu) zajednicu.

Treći model, *solidarnost u različitosti, toleranciji i miru* trebao bi biti ostvaren u srednjoškolskom odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske preko projekta Škola za život, gdje srednjoškolci preko *Kurikuluma* i predmeta katolički vjeronauk uče da ne žive izolirano, već u zajedništvu različitih naroda u Europskoj uniji, koja je multinacionalna, multikulturalna, multireligiozna zajednica u kojoj svatko ima pravo živjeti svoj pluralizam svjetonazora. Za oživotvorenje ovoga trećega modela potrebno je težiti ostvarenju univerzalnih ciljeva koji se ispunjavaju živeći vrijednosti Evanđelja, (npr. ljubiti sebe, bližnjeg i Boga), te živeći vrijednosti Europske unije, tj. Republike Hrvatske, (npr. poštujući dostojanstvo svake osobe, slobodu, demokraciju, jednakost, vladavinu prava te poštivanje ljudskih prava i prava manjina), kako bismo ostvarili ishode odgojno-obrazovnog procesa vidljive u „različitosti u solidarnosti, toleranciji i miru”, gdje se fragmenti suživota vide u poštivanju sebe, sličnih sebi i različitih od sebe te u formaciji osobnog identiteta i očuvanju kulturne baštine.

¹¹² Usp. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=27891>, (pristupljeno 19. ožujka 2020.)

¹¹³ Usp. Gianfausto Rosoli, *Razvoj pastoralna migracija i njegove perspektive u budućnosti*, u: *Selilaštvo na pragu trećega tisućljeća. IV. Svjetski kongres o pastoralnoj skrbi selilaca i izbjeglica*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1999. str. 247-249.

Migracijske teme u vjeronaučnoj nastavi trebaju poticati na življenje katoličke solidarnosti kao mjere „novog početka” - suživota u različitosti, toleranciji i miru. „Novi početak” Europske unije je izazovan: temelji se na temeljnom dokumentu, *Ugovoru o Europskoj uniji*, koji u preambuli izbacuje Božji blagoslov, no na svoj način prihvaća ravnopravnost svih vjera i religija i vjerske slobode; dopušta formaciju nacionalnog, kulturnog i vjerskog identiteta, a odbacuje svaki oblik nacionalizma, fašizma i ksenofobije; kako bi se izazov solidarnosti i mogućnosti vjerskog odgoja srednjoškolaca u Republici Hrvatskoj pred fenomenom migracijske krize u Europskoj uniji mogli utemeljiti na „novom početku”, koji se sastoji od tolerancije svih nacionalnih, kulturnih i vjerskih različitosti, s potpunom ili djelomičnom integracijom i inkulturacijom, te življenja kršćanske solidarnosti u ljubavi, opraštanju, milosrđu i velikodušnosti.

Katolički vjeronauk u projektu Škola za život preko katoličke solidarnosti treba kod srednjoškolaca razvijati savjest i svijest o poštivanju svakog čovjeka i ljubavi prema sebi, prema bližnjima i prema Bogu. Iako je katolička solidarnosti i bezuvjetna ljubav prema bližnjima za neke određeni rizik, Božja ljubav i briga o svakom čovjeku jamstvo je da je suživot u različitosti, toleranciji i miru moguć ako se poštuju Božje zapovijedi i pravila ovozemaljskog života.

ZAKLJUČAK

U svijetu oko nas fenomen migracije svakodnevna je pojava, o kojoj svjedoče neprestane i redovite migracije biljnog, životinjskog i ljudskog svijeta. Čovjek kao razumno biće pozvan je brinuti se o darovanom svijetu pa tako i o redovitim migracijskim ciklusima biljnoga i životinjskog svijeta te se brinuti i o normalizaciji migracijskih procesa koje pronalazimo u životima ljudi koji se zbog određenih potisnih ili privlačnih uzroka odlučuju na migracije iz trenutnog mjesta stanovanja u neko drugo mjesto, s time da uvijek u svojoj slobodi kretanja imaju pravo na povratak.

Uspoređujući tekstove Staroga zavjeta, Novoga zavjeta, tradicije i crkvenog učiteljstva, u kojima pronalazimo sustav vrijednosti po kojima bi trebao živjeti svaki član Katoličke Crkve, s tekstovima temeljnih dokumenata ustrojstva Europske unije, u kojima pronalazimo sustav vrijednosti po kojima bi trebao živjeti svaki član Unije, dolazimo do zajedničkih vrijednosti, koje se očituju u promicanju ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, ravnopravnosti, pravednosti i vladavine prava, dijaloga te solidarnosti utemeljenoj na biblijskim tekstovima o ljubavi prema bližnjima.

Kršćanska solidarnost čovjekova je briga za osobno i opće dobro. Odnosi se na življenje vrednote ljubavi prema sebi, Bogu i bližnjima, što uključuje biljni i životinjski svijet te cijeli svemir. Ona treba biti prepoznatljiva i utemeljena na: 1. suživotu u različitosti, 2. suživotu u podnošenju/toleranciji, i 3. suživotu u miru. Da bismo došli do tih ideala, potrebno je razvijati katolički odgoj u školama kako bi se na temeljima katoličke vjere gradila kultura dijaloga koja prihvaća migrante, koja podnosi nacionalne, vjerske i svjetonazorske različitosti, kako bismo svi zajedno, dijeleći isti prostor i vrijeme, ostvarili suživot u miru. Na prvi pogled ovakav suživot izgleda nemoguć, neostvariv i neprihvatljiv. Ovakva slika Europske unije može izazvati tri različita stanja, a to su: 1. strah od nepoznatog, drugačijeg, kojim se štiti gubljenje identiteta i sl.; 2. bijes i mržnja prema migrantima, koje se želi napasti i oružjem, jer doseljavaju i „zauzimaju teren” domaćeg stanovništva; i 3. stanje ravnodušnosti pred fenomenom migrantske krize u kojoj pojedinac živi u svom „izoliranom svijetu” te ne vidi nikakvu potrebu da se zamara migrantским pitanjima.

Srednjoškolski katolički odgoj preko predmeta katolički vjeronauk i projekta Škola za život u svojim vjeronaučnim sadržajima obrađuje mnoge teme koje se u odgojnim ciljevima izravno ili neizravno odnose na migrantsku problematiku. Uz župnu katehezu, gdje bi srednjoškolci trebali postepeno postajati *zreli vjernici*, sada uz vjeronauk u školi trebaju postepeno postajati *zreli građani* koji pred izazovima migrantske krize mogu i žele graditi kulturu mira živeći vrijednosti katoličke solidarnosti koja prihvaća migrante na način na koji papa Franjo u svojoj poruci za 104. *svjetski dan selilaca i izbjeglica*, potiče sve vjernike da trebaju: primiti, zaštititi, promicati i integrirati migrante i izbjeglice.

CHALLENGE OF SOLIDARITY AND OPPORTUNITIES
OF RELIGIOUS EDUCATION FOR SECONDARY SCHOOL
IN FRONT OF THE PHENOMENON OF MIGRATION CRISIS
IN THE EUROPEAN UNION

Summary

The paper is exploring the impact of religious education in promoting solidarity on the phenomenon of migration crisis in the European Union, according to the *Curriculum of Catholic Religious Education for primary and secondary education (high school) in Croatia*. According to the Curriculum, the values of Catholic education are compared with the values of the European Union and its basic documents such as the *Treaty on European Union* to understand and rationalize the challenges of the coexistence of the local population and migrants. The comparative approach is used to explore the values of the Catholic Church (found in Scripture and Church Traditions) and the values of the European Union (found in *Treaty on European Union*) which can be found in the subject of Catholic Religious Education for secondary education. Researching the issues and challenges of a multinational and pluricultural society in a sense of human relations, the author offers some ideas as possible solutions to the migration crisis within the European Union. It could be achieved within Catholic Religious Education, i.e. through the "principle of solidarity" to accept and achieve coexistence in diversity, tolerance and peace, where everyone would have the right to exercise the right to a free worldview and national and religious identity.

Key words: migrants, migration crisis, religious education, solidarity, coexistence in diversity, tolerance and peace